

יסודות

גיליון 6 | דצמבר 2024

גיליון מאסף

יסודות

כתב העת של המחלקה להיסטוריה בצה"ל
גיליון 6 | דצמבר 2024
גיליון מאסף

המחלקה להיסטוריה בצה"ל
משרד הביטחון והוצאה לאור

YESODOT

The Journal of the IDF's History Department

Vol. 6 | December 2024

Editor-in-Chief: Eli Michelson

Editors: Yogev Elbaz, Yaniv Friedman

עורך ראשי: אלי מיכלסון

עורכים: יוגב אלבז ויניב פרידמן

המערכת: זיו אורנשטיין, שאול ברונפלד

הוועדה האקדמית: אלון קדיש (יו"ר), ברק בוקס, עוזי בן-שלום, יצחק גרינברג, טל טובי, אלון פלד, יגאל שפי
ייעוץ אקדמי: זאב אלרון, בני ארבל, משה ארנוולד, אורי בר-יוסף, אייל ברלוביץ, מוטי גלוסקה,
דודן דרוק, אייל זיסר, בעז זלמנוביץ, דוד טל, אהד לסלוי, עודד מגידו, פסח מלובני, אריה רונה

עריכה לשונית: חוה בר-טל, קרן כהן אברמוב

עיצוב גרפי: יאיר לינדנברג

עיצוב הכריכה: אסף בארי

הפקה והוצאה לאור: משרד הביטחון – ההוצאה לאור

תמונת הכריכה: תותח מתנייע (תומ"ת) 155 מ"מ (M-50) בעת ירי, חזית רמת הגולן, 11 באוקטובר 1973
(צילום: אברהם ורד; באדיבות ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון).

כל התמונות בספר נלקחו ממאגר דובר צה"ל, אלא אם כן צוין אחרת.

ISSN 2790-5659, e-ISSN 2790-5667

© כל הזכויות שמורות למדינת ישראל – משרד הביטחון.

בכל שימוש שיעשה מהמתפרסם בכתב העת הזה, יש לפנות להוצאה לאור.

כתב העת יצא לאור באמצעות משרד הביטחון – ההוצאה לאור, ישראל, 2024

תוכן העניינים

הקדמה	7
להציל את הר הצופים: האם ביצעה חטיבה 55 במלחמת ששת הימים את משימת החבירה למובלעת בהר הצופים.....	11
יוסי לנגוצקי	
"אין לנו תשובה אחרת פרט לארטילריה": השפעת האש הארטילרית על קרבות מלחמת של"ג, ארבעה מקרי בוחן.....	67
צח משה	
תקיפות חיל הים במלחמת ששת הימים: סוגיות בחירוף נפש, בחשבון הנפשות ובדיני נפשות.....	99
שאול (סם) ברונפלד	
עם השריקה להפסקה: הקרבות ערב ההפוגה במרחב קרייתי.....	129
בנימין גשור	
תולדות חיל הספר: ראשיתה של המחלוקת בין צה"ל למשטרת ישראל בשאלת שמירת הגבולות בתום מלחמת העצמאות.....	161
יוסף אוהיון	
חקר מלחמת יום הכיפורים במחלקה להיסטוריה בצה"ל.....	193
שמעון גולן	
בצל המשבר: השפעתם של גורמים חברתיים, כלכליים ואידאולוגיים על החלטות ממשלת ישראל במשא ומתן על הפרדת הכוחות עם סוריה, ינואר-מאי 1974 ...	223
לואיז פישר	
תעודה היסטורית: פגישת לוי אשכול ואריאל שרון בעניין פעולת קיביה, ירושלים, 3 בספטמבר 1965.....	269
מבוא וביאור – ארנון למפרום וזאב אלרון	
סקירת ספרות: "בלימה" ו"מגננה" לעמירם אזוב.....	285
גל פרל פינקל	

הקדמה |

”אבא, הסבר לי מה התועלת בהיסטוריה”

שאלה זו של ילד – אשר באותו הרגע אולי לא השכלתי לרוות את צימאוננו לדעת – אשמור לי אותה כאן בחפץ לב כמוטו לספרי. יש שיחשבו בלא ספק שניסוחה תמים. בעיניי, לעומת זאת, היא נראית קולעת ללב העניין. הבעיה שהיא מציבה, בצד הישירות המביכה של הגיל הבלתי מפויס הזה, אינה אלא בעיית הלגיטימיות של ההיסטוריה. מארק בלוך¹

הטלטלה העמוקה שחוותה מדינת ישראל, וצה”ל בתוכו, בשבעה באוקטובר 2023, לא פסחה אף על מחלקת היסטוריה בצה”ל. אין כמעט אדם במדינה שלא מכיר היכרות ישירה חלל, נפגע פעולות איבה, חטוף או פצוע בגוף ובנפש. כך גם אנשי המחלקה. מעבר לכך, רבים מהמחלקה ומהכותבים בכרך זה עצרו את חייהם ויצאו לשירות מילואים, מי בשדה ומי במפקדות.

מאז פרוץ המלחמה שמה לעצמה המחלקה למטרה לחקור את אירועי שבעה באוקטובר 2023 ואת המלחמה, שפרצה בעקבותיהם, בשלל החזיתות ובעורף. ואכן, הגיליון הבא, גיליון 7, מוקדש כל כולו למלחמה, ובעיקר ללחימת הגבורה של כיתות הכוננות ביישובי העוטף בשבעה באוקטובר. הנה כי כן, כמחלקה, עמדה בפנינו הדילמה אם להמשיך להוציא את ‘יסודות’ במסגרת שבה הוא יצא עד כה. תהינו מה הטעם להמשיך לחקור את אירועי העבר, כשאנו ניצבים בעין סערת המלחמה, שעודנה מתחוללת. לאחר לבטים רבים, החלטנו להמשיך בפרסום ‘יסודות’.

1 מתוך ספרו **אפולוגיה על ההיסטוריה**, ירושלים: מוסד ביאליק, 2002, עמ' 55. בלוך, יהודי-צרפתי, מחשובי ההיסטוריונים במאה ה-20, נרצח בידי הנאצים ביוני 1944 בשל חברותו בתנועת המחתרת הצרפתית.

הגיליון הנוכחי של כתב העת, גיליון מאסף, עמוס במחקרים מרתקים בנושאים מגוונים. **אל"ם (במיל')** יוסי לנגוצקי בוחן מחדש את הפעלת חטיבה 55 בלחימה בירושלים במלחמת ששת הימים, ותוהה אם היא עמדה במשימת החבירה למובלעת הר הצופים; **צח משה** מנתח את אפקטיביות סיוע האש במלחמת שלום הגליל, תוך סקירת ארבעה מקרי בוחן של סיוע אש בשבוע הראשון ללחימה; **שאול (סם) ברונפלד** סוקר את תקיפות חיל הים במלחמת ששת הימים, מנתח את כישלונן ומראה כיצד הן תרמו להצלחה במלחמת יום הכיפורים; **ד"ר בנימין גשור** סוקר את הקרבות במרחב קרייתי במלחמת העצמאות, תוך עמידה על חשיבות הכוחות הבלתי סדירים, הן הערביים והן היהודיים; **ד"ר יוסף אוהיון** בוחן את תפקודו של חיל הספר, שקם לאחר מלחמת העצמאות במטרה להילחם בתופעת ההסתננות, ועומד על קשייו ועל מגבלותיו. אלה, שנבעו בעיקר מן המחלוקות הקשות בין צה"ל למשטרה וגם ממיעוט במשאבים, הביאו בסופו של דבר לפירוק לאחר כשנה ומחצה בלבד; **ד"ר שמעון גולן**, חוקר המחלקה להיסטוריה, פורש יריעה רחבת היקף על מחקר מלחמת יום הכיפורים במחלקה, מתחילתו ועד ימינו אנו; ולבסוף, **ד"ר לואיז פישר**, חוקרת בארכיון המדינה, מאירה פרק ידוע פחות על אודות המשא ומתן בין ישראל לסוריה על הסכם הפרדת הכוחות שלאחר מלחמת יום הכיפורים.

גיליון זה, כרבים לפניו, נחתם בשני מדורים: האחד – תעודה היסטורית, המוערת ומוארת בידי **ד"ר ארנון למפרום** מארכיון המדינה ו**ד"ר זאב אלרון** ממחלקת היסטוריה בצה"ל, ומתארת את פגישת ראש הממשלה לוי אשכול עם אל"ם אריאל שרון בספטמבר 1965. הפגישה עסקה בפעולת קיביה 12 שנים לאחר הוצאתה לפועל בידי כוח משולב של יחידה 101 וגדוד הצנחנים 890, ונועדה להסביר לראש הממשלה את תכליתה ואת מהלכיה; המדור השני הוא סקירת ספרות, שנכתבה בידי **גל פרל-פינקל** ומנתחת את ספריו של עמירם אזוב, "בלימה" ו"מגננה", העוסקים שניהם במלחמת יום הכיפורים.

כאמור, שאלת פרסום 'יסודות' העסיקה אותנו רבות מאז פרוץ המלחמה. כבקשתו התמימה של אטיין בלוך מאביו בציטוט הפותח את הגיליון, גם היא נוגעת בליבת המקצוע ההיסטורי. איננו הראשונים כמובן שמתחבטים בנושאים מעין אלה, של חשיבות ההיסטוריה ואירועי העבר, בייחוד נוכח טלטלות ההווה. שאלה זו אתגרה רבים וטובים לפנינו. החל מהטוענים כי ההיסטוריה מעגלית או למצער חוזרת על עצמה "פעם כטרגדיה ופעם

כפארסה",² ולכן יש ללמוד ממנה לעתיד;³ דרך הקצה השני, הגורס כי מהלך ההיסטוריה, כקורות ההתפתחות האנושית, הוא ליניארי, וסופו בשיפור מתמיד של חיי האדם;⁴ וכלה באלה הטוענים כי ההיסטוריה אינה מדע כלל, וכי לא ניתן ללמוד מן ההיסטוריה, הנכתבת מנקודת מבט מסוימת ונגועה בתפישת עולמו של הכותב.⁵

בעינינו, אין תשובה אחת למהות ההיסטוריה ולחשיבותה, מלבד הברורה מכל: מהותו של המחקר ההיסטורי הוא החיפוש אחר האמת. ככזו, אין בלתה.

ד"ר אלי מיכלסון
רמ"ח היסטוריה

ד"ר יוגב אלבז וד"ר יניב פרידמן
עורכי יסודות

² Karl Marx, *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, Project Gutenberg, 2006 (originally 1897), p. 10.

³ גישת ה"לקחים מאירועים היסטוריים" נפוצה מאוד בקרב אנשי המקצוע הצבאי והמדיני. כך, ג'יימס מאטיס, גנרל מעוטר בחיל הנחתים האמריקאי ולימים שר ההגנה של ארה"ב, צוטט כאומר: "כל מפקד שטוען כי הוא עסוק מדי מכדי לקרוא' הולך למלא שקים בגופות חייליו, תוך שהוא לומד לפקד בדרך הקשה". מתוך ספרו: Jim Mattis and Bing West, *Call Sign Chaos: Learning to Lead*, New York: Random House, 2019, p. 54. ראו גם: ב.ה. לידלהארט, **מדוע איננו למדים מן ההיסטוריה**, תל אביב: מערכות, 1985; ברברה טוכמן, **מצעד האיוולת: מטריה ועד וייטנאם**, תל אביב: מעריב, 1986; מארי ויליאמסון וריצ'רד סינרייך, **העבר כפתח דבר: חשיבותה של ההיסטוריה לתחום העיסוק הצבאי**, בן-שמן: מודן, 2014.

⁴ ראו למשל כתביו של פרנסיס פוקויאמה, ובעיקר ספרו הידוע: *The End of History and the Last Man*, London: Penguin, 1992.

⁵ לדיון מרתק בנושא, ראו ספריהם המעמיקים של אלעזר וינריב, **היסטוריה – מיתוס או מציאות?**; **מחשבות על מצב המקצוע**, תל-אביב, האוניברסיטה הפתוחה, 2003; של יואב גלבר, **היסטוריה, זיכרון ותעמולה**, תל אביב: עם עובד, 2007; ושל יוסי מאל, **היסטוריה והיסטוריונים בעת החדשה**, ירושלים: מאגנס, 2020.